

Pr. Dr. Aurel Florin Țușcanu
Arhiepiscopia Romanului și Bacăului

EPISCOPUL ACADEMICIAN MELCHISEDEC ȘTEFĂNESCU, CERCETĂTOR ȘI PROMOTOR AL CTITORIILOR VOIEVODALE DIN BUCOVINA

ABSTRACT: *As is known, with the political events of the mid-19th century that opened a new stage in the life of the Romanian people, of strengthening and affirming the state both internally and externally, the research and promotion activity of our past. The research of our past occupies a central place in the cultural concerns of the erudite bishop Melchisedec Ștefănescu, the cleric with an 'undeniable scientific calling', as Nicolae Iorga, the first hierarch of the Romanian Orthodox Church elected full member of the Romanian Academy (1870), appreciated.*

The present study tries to present the outstanding personality of the academician bishop Melchisedec Ștefănescu. We are concerned, therefore, to see the manner in which he proved himself a researcher and promoter of the voivodeship foundations in Bucovina, an erudite cleric and a skilled researcher of the past, being also the first prominent church historian in the Romanian Principalities.

Keywords: *academician bishop Melchisedec Ștefănescu, history, Bucovina, Romanian Principalities, Roman*

Preliminarii

După cum se știe, odată cu evenimentele politice de la jumătatea secolului al XIX-lea, care deschideau o nouă etapă în viața poporului român, de consolidare și afirmare a statului atât pe plan intern cât și extern, s-a intensificat și activitatea de cercetare și promovare a trecutului nostru. Cercetarea trecutului nostru ocupă un loc central în preocupările culturale ale eruditului episcop Melchisedec Ștefănescu, clericul cu „chemare științifică netăgăduită”, cum aprecia Nicolae Iorga¹, primul ierarh al Bisericii Ortodoxe Române ales membru titular al Academiei Române (1870).

O seamă de reprezentanți ai iluminismului românesc din toate provinciile locuite de români, au început prin scrieri și prin activități temerare, să susțină dreptul nostru la o viață liberă și independentă în spațiul geografic unde s-a plămădit neamul și limba română, evidențiind că suntem un popor cu o istorie eroică, o credință statornică și o cultură unitară².

Începând cu anul 1840 apar o seamă de reviste, precum *Dacia Literară* la Iași și *Magazin Istoric pentru Dacia* la București, care își propuneau drept țel dominant „răspândirea ideilor de progres social, revelarea prin literatură a valorilor spirituale a glorioasei tradiții istorice și cultivarea specificului național”, precum și „cunoașterea și studierea multilaterală a istoriei naționale prin publicarea cronicilor, hrisoavelor, inscripțiilor etc”³.

¹ Constantin C. DICULESCU, *Episcopul Melchisedec. Studiu asupra vieții și activității lui, cu un portret și extrase din corespondență*, Ed. Tipografia Cărților Bisericești, București, 1908, p. 84.

² Cf. Marius Alexandru ISTINA, „Câteva considerații privind opera istorică a episcopului Melchisedec Ștefănescu”, în: *Carpica*, XXVII (1998), pp. 191-192.

³ Pr. Alexandru M. IONIȚĂ, „Episcopul Melchisedec Ștefănescu al Romanului. Viața și activitatea (1822-1892)”, în vol. *Cronica Episcopiei Romanului și Hușilor*, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, Roman, 1992, p. 352.

În anul 1843, Mihail Kogălniceanu rostea la Iași faimosul său „Cuvânt pentru deschiderea cursului de istorie națională”, el fiind și ctitorul revistei *Arhiva Românească* (Iași, 1840), în care s-au publicat o serie de documente fundamentale „din trecutul Țărilor române”⁴.

Așadar apelul la istorie, ca argument al acțiunilor politice, devine acum la jumătatea secolului al XIX-lea o adevărată armă, pe care patrioții români o foloseau atât în Principate cât și în celelalte provincii românești, pentru a-și structura identitatea de neam și de credință. Interesul pentru istorie devine acum definitoriu în epocă și el trebuie pus în legătură cu ideea națională, care găsea în istoriografie o sursă nepuizabilă de argumente.

Istoriei îi revine acum sarcina de a sădi încredere în forțele naționale și de a înfățișa popoarelor drepturile și capacitățile românilor. În aceste împrejurări începe o adevărată campanie de investigare și cercetare a trecutului, de descoperire și descifrare a documentelor care se păstrau în diferite fonduri de arhive, pe la biserici și mănăstiri, la centrele eparhiale și în alte locuri. S-a ajuns astfel la formarea unui spirit istoric și a unei perspective istorice, din care trebuiau înțelese și prezentate faptele trecutului.

În acea perioadă, în care întreaga societate românească se afla în plin proces de transformare, de racordare la valorile europene ale timpului, istoriografia nu putea face notă discordantă. Așa se și explică transformările pe care le suferă scrisul istoric românesc, evoluția sa de la istoriografia „Școlii Ardelene”, trecând prin etapele istoriografiei romantice sau a celei junimiste, spre „școala critică” de la sfârșitul secolului al XIX-lea⁵.

Printre truditarii pe tărâmul istoriei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea se numără și episcopul academician Melchisedec

⁴ Pr. A.M. IONIȚĂ, *Episcopul Melchisedec Ștefănescu al Romanului...*, pp. 352-353.

⁵ Alexandru ZUB, *A scrie și a face istorie – istoriografia română postpașoptistă*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1981, p. 92.

Ștefănescu. Venit spre istorie din mediul religios și preocupat, în special, de istoria Bisericii, învățatul prelat a fost considerat, de către majoritatea cercetătorilor, ca fiind unul dintre „modeștii soldați de jertfă”, după cum îi numea Nicolae Iorga pe cărturarii preocupați de „restituțiile mărunte”⁶.

Melchisedec Ștefănescu, despre care mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu afirma în epoca sa că este „cel mai învățat episcop al românilor”⁷, clericul cărturar, călăuzit de înalte idei patriotice s-a angajat cu mult zel, cu vocație și dăruire în această operă de cercetare, de descoperire și promovare a valorilor trecutului nostru. Cu hărnicie și răbdare, episcopul Melchisedec a călătorit mult (majoritatea călătoriilor au avut ca scop cercetarea, studiul și informarea), a cercetat numeroase izvoare istorice, a citit și a interpretat cronică, hrisoave, inscripții și însemnări, a formulat ipoteze în legătură cu diferite laturi ale istoriei și a tras concluzii pertinente⁸.

În călătoriile sale (precum călătoria făcută la monumentele din Bucovina – 1881), a căutat și a cercetat documente vechi, a descifrat pisanii votive și inscripții, a citit numeroase manuscrise și tipărituri vechi, însemnări pe obiecte de cult, a cercetat mari biblioteci ale vremii, iar rezultatele acestor preocupări au însemnat un bogat și diversificat material documentar care s-a concretizat în numeroase și valoroase lucrări, unele tipărite de dânsul, altele rămase în manuscris.

Episcopul Melchisedec aprecia că nu există progres fără cunoașterea istoriei naționale, iar cercetarea trecutului este o întoarcere la izvoarele autentice:

⁶ Cf. M.A. ISTINA, „Câteva considerații...”, pp. 191-192.

⁷ † EFTIMIE LUCA, Episcopul Romanului și Hușilor, *Episcopul Melchisedec Ștefănescu. Viața și înfăptuirile sale*, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, Roman, 1982, p. 43 (la instalarea episcopului Melchisedec la Roman, la 3 aprilie 1879, mitropolitul Iosif Naniescu a rostit aceste cuvinte memorabile: „Aveți pe cel mai învățat episcop al românilor”).

⁸ M.A. ISTINA, „Câteva considerații...”, pp. 198-200.

„Nu a rumpe cu trecutul ci a ne lega mai strâns trebuie cu trecutul nostru, prin studierea naționalității noastre în toate ramurile ei, prin luminile bărbaților din trecut care au lucrat la fundarea națiunii noastre prin virtuțile lor civice, religioase și morale, care dau caracter național românesc; chiar greșelile lor sunt învățătoare pentru noi spre a ne feri de ele, ca unele ce aduc consecință funestă, iar nu să fim venetici în țara noastră, căci aceea însemnează a rumpe cu trecutul și să fim reduși a căsca gura când la Petersburg, când la Constantinopol, când la Viena, când la Paris și ce se face pe acolo să facem și noi ca maimuțele și totodată să credem că facem progres în România”⁹.

Pe de altă parte, episcopul Melchisedec remarca

„lipsa de istorii speciale și detaliate, din care să se vadă modul în care s-a manifestat activitatea și viața în diferitele ramuri ale arborelui național al românilor; acesta face o lacună foarte mare în existența noastră națională și cu cât lumina se răspândește pe orizontul patriei pe atât această lipsă devine mai vizibilă și mai simțită”¹⁰.

Melchisedec Ștefănescu, cercetător și promotor al ctitoriilor voievodale din Bucovina

În luna septembrie 1881, cu dorința de a cunoaște și de a cerceta renumitele ctitorii voievodale din Bucovina, episcopul Romanului Melchisedec Ștefănescu a pornit într-o călătorie prin Bucovina, ajungând până la Cernăuți, unde a poposit la Mitropolie, vizitându-l pe

⁹ C.C. DICULESCU, *Episcopul Melchisedec...*, pp. 178-179.

¹⁰ Melchisedec ȘTEFĂNESCU, *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu aseminea numire. Dupre documentele Episcopiei și alte monumente ale țerei*, Ed. Typographia C. A. Rosetti, București, 1869, pp. V-VI.

mitropolitul Silvestru Moraru, care l-a găzduit cu ospitalitate și dragoste fraternală¹¹.

La reședința mitropolitană din Cernăuți, episcopul Melchisedec a avut privilegiul să descopere *Tetraevanghelul* scris și împodobit de părintele ieromonah Nicodim de la Mănăstirea Putna în anul 1473, care a fost dăruit apoi Mănăstirii Humor. Pierdut în ceața evenimentelor nefericite consemnate de istoria Moldovei,

Tetraevanghelul de la Humor fusese în cele din urmă ascuns și salvat de la distrugere sau de la înstrăinare, la reședința mitropolitană din Cernăuți. Pe una dintre filele acestui celebru manuscris (f. 266), episcopul Melchisedec a descoperit portretul ctitorului Ștefan cel Mare, oferind în genunchi darul său (*Evangheliarul*), Maicii Domnului.

Lucrarea a fost comandată de către voievod talentatului copist Nicodim de la Mănăstirea Putna, fiind terminat la 17 iunie 1473, așa cum reiese din însemnarea de la fila 265/verso, unde este caligrafiat textul de danie în limba slavonă:

„Binecredinciosul și de Hristos iubitorul țar, Io Ștefan voievod, domnul Țării Moldo-Vlahiei, a dat să se scrie acest *Tetraevanghel* cu mâna ieromonahului Nicodim și l-a dăruit mănăstirii de la Humor, într-o pomenirea sufletului său și al părinților săi și al copiilor săi, egumen fiind atunci popa Gheorghe și s-a sfârșit în luna iunie 17, în anul 6981 (1473)”¹².

¹¹ Simion RELI, „Legăturile episcopului Melchisedec cu Bucovina”, în: *Cronica Romanului*, XIX (1942), 5-6, p. 25.

¹² S. RELI, „Legăturile episcopului Melchisedec cu Bucovina”, p. 25.

Comparând acest portret cu celelalte tablouri votive cunoscute, cele de la Biserica „Sfântul Ilie” Suceava, Biserica Pătrăuți, Mănăstirea Bogdana din Rădăuți, Mănăstirea Voroneț, pictate după 1473, imaginea aceasta descoperită de Melchisedec pe *Tetraevanghel* este cea mai veche. Veridicitatea portretului voievodului descoperit de Melchisedec este întărită de o descoperire a pictorului Epaminonda Bucevschi și anume, Epitaful (Aerul) care se găsea „într-o bașcă” (pivniță) la Mănăstirea Putna, cu portretul domnului Ștefan cel Mare, asemănător celui din *Evangheliar*.

În septembrie 1881, pictorul Epaminonda Bucevschi s-a întâlnit la Cernăuți cu episcopul Romanului Melchisedec Ștefănescu, discutând între altele și despre portretul voievodului din *Tetraevanghelul* descoperit. Episcopul Melchisedec a comandat pictorului bucovinean un tablou cu Ștefan cel Mare în mărime naturală, respectând trăsăturile domnului de pe portretul din *Tetraevanghelul* de la Humor, lucrare ce va fi realizată întocmai și expediată din Viena la Roman în cursul anului 1884¹³, tablou ce a cunoscut de-a lungul timpului o adevărată odisee¹⁴.

¹³ Valentin CIUCĂ, *Dicționarul ilustrat al Artelor Frumoase din Moldova (1800-2010)*, Ed. Art XXI, București, 2011, p. 357.

¹⁴ Mihaela CIOBANU, „Portrete peste timp”, în: *Origini*, X (2022), 7 (108), p. 22. De la începutul secolului trecut și până la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, tabloul lui Ștefan cel Mare a fost furat de cinci ori (de patru ori a fost găsit de polițiști și a cincea oară a fost restituit de hoțul care îl furase). La sfârșitul anului 1944 portretul a fost distrus de către soldații ruși cu baionetele, iar 13 ani mai târziu, profesorul român Ion Teștiban (1896-1964), descoperind această lucrare, aflată pe atunci într-o stare deplorabilă, a trimis-o la un laborator de restaurare din București unde a fost restaurată și pusă în valoare în anul 1959. Tabloul a fost preluat în inventarul noului Muzeu de Istorie înființat la Roman și inventariat cu nr. 1, la Secția de Artă Roman, punând bazele viitoarei colecții. Pânza are 180x104 cm, iar voievodul este înfățișat în mărime naturală, într-o poziție semeață, într-un moment de reculegere, de liniște interioară, cu mâna stângă pe sabie, gata de bătaie, iar în cealaltă mână poartă un pergament cu sigiliu, simbol al statutului de ctitor. Mantia roșie dă ideea de majestate, de putere, care se regăsește pe stemele

După descoperirea *Tetraevanghelului de la Humor*, începe o adevărată luptă pentru recunoașterea adevăratului chip al domnului Ștefan cel Mare, dusă pe de o parte de episcopul Melchisedec Ștefănescu și de pictorul Epaminonda Bucevschi, în opoziție cu cei sceptici, care aveau unele îndoieli privind chipul voievodului.

În ședința Academiei din 24 ianuarie 1882 au fost prezentate un număr de 9 copii realizate de pictorul bucovinean, după portretele existente la acea vreme în Bucovina (tablourile votive), despre care episcopul Melchisedec vorbise deja în ședințele Academiei Române din noiembrie – decembrie 1881 și ianuarie 1882¹⁵. Istoricul Gr. Tocilescu a adus în sprijinul tezei, susținute de episcopul Melchisedec și pictorul Bucevschi, un epitrahil descoperit la Mănăstirea Dobrovăț, pe care era brodat (cusut) un portret asemănător cu cel de pe Epitrahilul descoperit la Mănăstirea Putna.

B. P. Hașdeu s-a opus vehement la început opiniei lui Melchisedec, dar, în cele din urmă, a fost și el de acord că „după cum până aici portretul lui Ștefan era portret cu barbă, de asemenea, de aici înainte cel fără barbă rămâne portretul lui până la proba plauzibilă contrarie!”.

La 23 februarie 1822, V. A. Urechia, secretarul general al Academiei, face cunoscută decizia membrilor înaltului for de cultură privind adevăratul portret al lui Ștefan cel Mare, decizie luată în urma dezbaterilor din cele 40 de ședințe „care au interesat întreaga Românie”.

Tot cu prilejul călătoriei la Cernăuți, Melchisedec a mai descoperit aici un *Tetraevanghel* dăruit Mănăstirii Voroneț, în anul 1550, de

suveranilor Europei medievale; chipul păstrează trăsăturile din *Tetraevanghel*: față luminoasă, rotundă, cu frunte înaltă încadrată cu părul lung, bălai, ondulat, un portret ce dăinuie peste ani, așezat astăzi în Sala „Ștefan cel Mare” a Muzeului de Istorie Roman, ca o moștenire de la eruditul episcop Melchisedec Ștefănescu.

¹⁵ † EFTIMIE LUCA, Episcopul Romanului și Hușilor, *Episcopul Melchisedec Ștefănescu...*, p. 86.

mitropolitul Grigorie Roșca. Pe una dintre scoarțele acestuia a fost gravat în argint chipul cuviosului Daniil Sihastrul¹⁶.

Pictorul Epaminonda Bucevschi (1843-1891), considerat în epocă drept cel mai bun pictor bisericesc bucovinean, primește rugămintea și însărcinarea de la cei doi ierarhi să realizeze câteva copii (facsimile) și ale acestui portret¹⁷.

După ce a revenit din călătoria în Bucovina, învățatul episcop al Romanului a întocmit un memoriu pe care l-a prezentat Academiei Române în ședința din 13 noiembrie 1881¹⁸. În acest memoriu el a demonstrat că portretul din *Tetraevanghelul de la Humor* este cel al domnului Ștefan cel Mare. Deși în ședințele care au urmat, Bogdan Petriceicu Hașdeu la început s-a îndoit de autenticitatea portretului, cu toate acestea, după discuțiile la care au luat parte academicienii Iacob Negruzzi, Vasile Alecsandri, Dimitrie A. Sturdza, Ion

¹⁶ † EFTIMIE LUCA, Episcopul Romanului și Hușilor, *Episcopul Melchisedec Ștefănescu...*, p. 86.

¹⁷ Ilie LUCEAC, „Unele considerații cu privire la originea familiei pictorului Epaminonda A. Bucevschi”, în: *Glasul Bucovinei*, II (1995), 3, pp. 17-30: Epaminonda Becevschi Anibal s-a născut la Iacobenii pe 3 martie 1843 și a decedat la 13 februarie 1891. A absolvit Seminarul Teologic din Cernăuți (1863-1867); a studiat la școala marilor artiști vienezi K. Arend, A. Feuerbach și V. Fuhrilde. După mai multe călătorii de documentare în Germania, Italia și Franța, în anul 1872 a primit din partea Academiei de Belle Arte din Viena locul I pentru cele mai bune studii. Devine membru al Societății „Albrecht Durer” din Viena (1873), unde își va deschide un atelier de pictură. A fost prieten cu Mihai Eminescu și alți tineri aflați la studii la Viena precum Ciprian Porumbescu, Teodor V. Ștefaneli etc. Mitropolitul Silvestru Morariu i-a oferit un post de diecezan, pictorul lucrând la decorațiunile exterioare de la Mănăstirea Putna în anul 1871, la marea serbare din acel an. Epaminonda Bucevschi a pictat și restaurant zeci de biserici bucovinene, a pictat între altele și portretele mitropoliților Bucovinei Teofil Bendella (1874-1875) și Teoctist Blajevici (1877-1879), care au fost așezate în „salonul roșu” al reședinței mitropolitane din Cernăuți.

¹⁸ *** , *Analele Academiei Române*, vol. 4, Secțiunea I, București, 1882, pp. 15-64.

Ghica, N. Ionescu, G. Ghițu, V.A. Urechia, T. Maiorescu și bineînțeles episcopul Melchisedec, s-a ajuns la concluzia, acceptată și de Hașdeu, că portretul este al marelui voievod¹⁹.

Ecourile disputei privind portretul lui Ștefan cel Mare au depășit cadrul Academiei, ba chiar și granițele țării, fapt confirmat de o corespondență trimisă de la Paris pe 11 octombrie 1881 lui Ion Bianu:

„De la București ne vine știre că este mare ceartă la Academie între Părintele Melchisedec care a descoperit în Bucovina un portret pe care îl crede al lui Ștefan cel Mare și domnul Hașdeu care pretinde că este al lui Petru Rareș. Densușianu a fost trimis la fața locului ca să adeverească”²⁰.

Prin descoperirea *Tetraevanghelului de la Humor*, în care este păstrat chipul autentic al Bincredinciosului voievod Ștefan cel Mare și Sfânt, Melchisedec a adus o importantă contribuție culturală, dar și spirituală²¹.

Melchisedec Ștefănescu - un cleric erudit și un cercetător iscusit al trecutului

În ședința Academiei Române din 12 martie 1881, episcopul Melchisedec Ștefănescu a prezentat un studiu al său despre *Biserica Ortodoxă și calendarul*, iar în toamna aceluiași an, pe 13 noiembrie, un memoriu despre *Tetraevanghelul* lui Ștefan cel Mare de la Humor și *Tetraevanghelul* mitropolitului Grigorie Roșca de la Voroneț²².

¹⁹ ***, *Analele Academiei Române*, vol. 4, Secțiunea I, pp. 15-64.

²⁰ Pr. Eugen DRĂGOI, *Ierarhi și preoți de seamă la Dunărea de Jos, 1864-1989*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1990, p. 224, n. 34.

²¹ Pr. Scarlat PORCESCU, „Tot pe urmele unui portret celebru al Domnitorului Ștefan cel Mare”, în: *Cronica*, XVI (1981), 13, p. 8.

²² Pr. A.M. IONIȚĂ, *Episcopul Melchisedec Ștefănescu al Romanului...*, pp. 352-372.

În cele din urmă, cercetarea istorică i-a dat dreptate lui Melchisedec, astfel, în ședința Academiei din 23 februarie 1882 apreciindu-se: „Comunicația P.S. Melchisedec despre adevăratul portret al lui Ștefan cel Mare a fost foarte importantă și a interesat întreaga românităte”²³.

Pentru a acoperi un gol al cercetării istorice românești, Melchisedec Ștefănescu își dedică eforturile publicării unor lucrări privind aspecte ale istoriei naționale. El afirma că

„scopul nostru nu este altul decât a înlesni studiul istoriei noastre naționale, adunând fapte și documente izolate, coordonându-le după șirul cronologic, arătând numele bărbaților ce au reprezentat la noi Biserica și faptele lor ce s-au păstrat prin diferite documente și noțiuni istorice și însoțindu-le și de oarecare observațiuni ale noastre, respective la istoria națională în genere, la arheologia și literatura noastră”²⁴.

De asemenea, Melchisedec a prezentat la Academie (fără a putea preciza ședința, deoarece procesele verbale nu au fost datate în acea perioadă), un documentar intitulat: *Inscripțiunile bisericilor armenesti din Moldova*, în care amintește adevărul că „era armeană este mai mică decât cea creștină cu 551 de ani și prin aceasta că Iașul și alte localități din Moldova sunt mai vechi decât se credea până atunci”²⁵.

În ședința Academiei din 22 octombrie 1882, prezidată de dânsul, ca și în următoarele: 10 decembrie 1882; 21 ianuarie; 22-24-25 și 28

²³ ***, *Analele Academiei Române*, vol. 4, Secțiunea I, p. 17.

²⁴ Melchisedec ȘTEFĂNESCU, *Chronica Romanului și a Episcopiei de Romanu. Compusă după documente naționali - române și streine, edite și inedite*, Partea I, București, 1874, p. III.

²⁵ Acest fapt este menționat și în lucrarea sa *Chronica Romanului și a Episcopiei de Romanu*, partea I, București, 1874, pp. 31-36.

martie, 8 aprilie 1883; episcopul Melchisedec a citit: *Inscripția de la Monastirea Rezboienii, județul Neamțului*, Academia „ascultând cu vie mulțumire abundența de informații prețioase”²⁶.

În ședința din 5 noiembrie și 3 decembrie 1882 a prezentat memoriul *O vizită la câteva monastiri și biserici antice din Bucovina*²⁷, făcând cu acel prilej și câteva propuneri deosebit de importante:

„Să se adune și să se studieze la Academie toate inscripțiile aflate în toate țările locuite de români, pe la biserici, mănăstiri și alte monumente antice;

Să se angajeze un pictor, sau și doi, care să aleagă modelurile și motivele cele mai alese din arhitectura noastră antică, să le deseneze și descrie, compunând totodată după ele modele de arhitectură bisericască națională;

Să se angajeze un pictor care să formeze un album de pictură antică, de sculptură, de ornamentele bisericesti, de cusătorie și argintărie. Această lucrare se poate face treptat, alocând pe fiecare an în bugetul Academiei câte o sumă oarecare. Lucrările persoanei însărcinate cu această colecțiune de produse artistice să se publice într-un album care să fie pus la dispoziția artiștilor români pentru restabilirea și dezvoltarea artelor române [...]. Această lucrare s-a făcut de mult în toate țările civilizate. Este timpul ca și România să nu mai fie lipsită de ea. O asemenea lucrare va fi totodată și de mare onoare pentru națiunea noastră. Ea va da dovada cea mai pipăită despre cultura și inteligența românească, nu numai în prezent,²⁸ dar și în veacurile de mult trecute; va lega cultura actuală cu cea trecută și în multe ne va emancipa din robia spirituală care ne împinge a căuta și a adopta toate de la străini [...].

Lucrarea pe care o propun nu trebuie amânată mult căci monumentele noastre prețioase, pe zi ce trece se deteriorează, se strică și se pierd

²⁶ *** , *Analele Academiei Române*, vol. 4, Secțiunea I, p. 17.

²⁷ *** , *Analele Academiei Române*, vol. 4, Secțiunea I, p. 18.

²⁸ *** , *Analele Academiei Române*, vol. 4, Secțiunea I, p. 18.

[...]. Cine, dacă nu Academia, corpul savanților români, trebuie să simtă mai adânc trebuința de a face să se perpetue și să se lase posterității geniul culturii și al artei strămoșilor noștri”²⁹.

La 27 ianuarie 1884, în ședința prezidată de D. A. Sturdza, episcopul Melchisedec a prezentat și a început lectura studiului său intitulat: *Viața și scrierile lui Grigorie Țamblacu*, lectură care s-a continuat și în cadrul ședinței din 3 februarie acel an, condusă în calitate de vicepreședinte chiar de Melchisedec, atunci când se pune la vot propunerea președintelui de ședință D. A. Sturdza „de publicare imediată a memorialului despre Grigorie Țamblac”, și în ședința din 17 februarie, prezidată tot de către Melchisedec, în calitate de vicepreședinte, când se încheie lectura, iar „Academia hotărăște imediată publicare”³⁰.

La alte ședințe ale Academiei, Melchisedec a prezentat câteva memorii care pun în lumină interesul pe care-l arăta ierarhul față de monumentele istorice bisericești, făcând referințe la vechile ctitorii voievodale din Bucovina. În ședința din 22 noiembrie 1884, Melchisedec a prezentat la Academie un uric slavon de la Ștefan cel Mare, datat la 1470 și însoțit de note întocmite de el, precum și memoriul său: *Notițe istorice și arheologice de pe la 48 de mănăstiri și biserici antice din Moldova și Cuvânt pentru Școala și Biserica Română*³¹.

²⁹ ***, *Analele Academiei Române*, vol. 4, Secțiunea I, p. 19.

³⁰ ***, *Analele Academiei Române*, vol. 6 (1883-1884), Secțiunea I, București, 1884, p. 8-11. În ședința din 10 februarie 1884 s-a hotărât publicarea în Anale a unor memorii ale episcopului academician, deși ele fuseseră publicate de autor pe cheltuiala lui, pentru că timpul de publicare la Academie dura prea mult (p. 100). A se vedea, de asemenea, și studiul despre mitropolitul Grigore Țamblac, purtând titlul: „Mitropolitul Grigorie Țamblac. Viața și operele sale”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, VIII (1884).

³¹ ***, *Analele Academiei Române*, vol. 8 (1885-1886), Secțiunea I, București, 1886, p. 79; † MELCHISEDEC, Episcopul Romanului, *Notițe istorice și*

În ședința din 6 mai 1885 a Academiei Române, episcopul Melchisedec a prezentat o altă comunicare intitulată *O vizită la câteva mănăstiri și biserici antice din Bucovina*, în care acesta s-a ocupat de monumentele istorice bisericesti vizitate de dânsul în septembrie 1881 în Mitropolia Bucovinei.

La vremea și în condițiile în care se aflau vestitele ctitorii voievodale, adevărate tezaure ale ortodoxiei românești, expresii ale evlaviei și ingeniozității artistice românești, comunicarea episcopului academician a reprezentat o importantă contribuție, scoțând în evidență importanța acestor monumente istorice, care „fac onoare geniului străbun”; ele fiind adevărate izvoare prin care ne putem „completa și dezvolta istoria trecutului nostru în toate privirile; ar fi foarte bine venită inițiativa de a se publica albume cu fotografii și desene ale monumentelor de artă bisericască spre a sta la dispozițiunea publicului, a scriitorilor și a artiștilor români”³².

Episcopul Melchisedec Ștefănescu – primul istoric bisericesc de seamă din Principatele Române

Melchisedec aprecia că istoria trebuie scrisă și analizată critic, dar în același timp trebuie ca analiza operei științifice, a istoriei în general, să fie făcută *sine ira et studio*. Nimeni, în concepția lui, nu poate afirma că este depozitarul adevărului istoric absolut, oricine poate greși. Esențial este ca istoricul să caute permanent adevărul, indiferent dacă acesta convine sau nu unei persoane sau alteia. Melchisedec Ștefănescu afirma explicit acest crez al său atunci când afirma: „un bun istoric nu trebuie să inducă pasiunile și tendințele

archeologice adunate de la 48 de mănăstiri și biserici din Moldova, București, 1885, (în manuscris BAR II-50269).

³² † EFTIMIE LUCA, Episcopul Romanului și Hușilor, *Episcopul Melchisedec Ștefănescu...*, p. 65.

sale individuale în evenimentele de mult trecute, schimonosindu-le ori inventând de la sine altele noi, cu intențiune și precugetare”³³.

Istoria statului român reprezintă, în același timp, și istoria Bisericii Ortodoxe Române, etapele de dezvoltare fiind aceleași, cele două instituții inter-condiționându-se reciproc. Melchisedec arăta într-o lucrare de-a sa că:

„Istoria dezvoltării noastre naționale o putem rezuma în următorul mod: latinismul ne-a aruncat și lăsat în mijlocul popoarelor barbare; creștinismul, slavonismul și grecismul ne-au conservat și luminat; civilizația europeană ne-a format în națiune distinsă prin cultura limbii; românismul nostru ne-a făcut națiunea liberă și independentă și ne-a pus în rând cu celelalte națiuni ale Europei. Prin toate fazele prin care a trecut națiunea noastră, școala și biserica au fost factorii principali”³⁴.

Aceeași idee, într-o formulare cuprinzătoare, apare în prefața lucrării *Chronica Hușilor*, unde episcopul Melchisedec subliniază:

„Biserica Română, în adevăr merită dulcele epitet de – mamă a românilor. Ea ne-a nutrit spiritualmente, ne-a înzestrat cu o mare zestre națională, în domeniile ce ni le-a conservat ca pe un depozit sacru; ne-a păstrat ca pe un odor prețios izvoarele istorice ale vieții naționale, menite de a ne arăta o dată lumii civilizate de câte secole români, în poziția lor modestă, lucrează pentru civilizațiune și pentru ușurarea suferințelor omenirii, cu toate obstacolele ce totdeauna a opus progresului lor dușmanii cei aprigi și neîmblânziți”³⁵.

³³ M. ȘTEFĂNESCU, *Chronica Romanului și a Episcopiei de Romanu...*, p. 209.

³⁴ Melchisedec ȘTEFĂNESCU, „Cuvânt pentru școala și Biserica Română”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, X (1886), I, p. 52.

³⁵ M. ȘTEFĂNESCU, *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu aseminea numire...*, p. VII.

Cu toate că a avut preocupări multiple, Melchisedec a fost în primul rând istoric bisericesc, cele mai multe și mai importante lucrări ale sale având ca subiect teme de istorie bisericească. De altfel, părintele profesor Mircea Păcurariu afirma că:

„Datorită muncii lui Melchisedec s-a trecut de la lucrările de istorie bisericească generală, adică de la sinteză, la monografie istorică, fie a unei instituții, fie a unei personalități ecleziastice.

În plină epocă a «romantismului istoric», contemporan lui Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu – prietenul său – Bogdan Petriceicu Hașdeu și alții, Melchisedec Ștefănescu se impune în istoriografia română drept primul istoric bisericesc în accepțiunea propriu-zisă a cuvântului. Era perioada în care specialistul lua locul diletantului în cercetarea istorică, este adevărat, cu o serie de limite, explicabile pentru această perioadă de început³⁶.

În orice caz, în lucrările sale se poate observa predilecția pentru o metodă critică, chiar dacă uneori nu suficient de susținută. Este remarcabil faptul că permanent Melchisedec încearcă să-și susțină afirmațiile pe baza unor documente autentice, pe care le supunea unei severe cercetări și interpretări.

Considerăm îndreptățite cuvintele părintelui Alexandru M. Ioniță, care afirmă că:

„Episcopul Melchisedec Ștefănescu este primul istoric de seamă al Bisericii Ortodoxe Române, el realizând pentru istoria noastră religioasă ceea ce reușise Nicolae Bălcescu cu câteva decenii mai înainte pentru istoria politică și socială. [...] Este un deschizător de

³⁶ Pr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, secolele XIX-XX, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, pp. 170-171.

drumuri, un cărturar care a pus bazele școlii noastre de istorie bisericească. Raportată la vremea în care a trăit și a activat și la concluziile la care au ajuns ultimele cercetări în domeniu, gândirea episcopului Melchisedec, concepția sa despre istoria neamului face dovada nu numai a unei minți luminate ci și a unui entuziast patriot³⁷.

Concluzii

În urma celor enumerate anterior putem concluziona că prin toate activitățile sale, prin vasta și complexa operă, prin cercetările și descoperirile sale legate de trecutul Bisericii și a neamului românesc, episcopul Melchisedec rămâne pentru noi toți o pildă, un reper, iar contribuțiile sale în domeniul istoriografiei deschid calea istoricilor bisericești pe linia promovării valorilor naționale autentice atât culturale, cât și spirituale.

Episcopul Melchisedec Ștefănescu prin viața și opera sa și-a înscris numele cu litere de aur în Panteonul marilor bărbați ai Academiei Române, fiind așa cum s-a mai afirmat, singurul ierarh din Regatul ales direct membru titular al acestui forum³⁸:

„Locul său la Academia Română, așa cum aprecia un adversar al său – Bogdan Petriceicu Hașdeu – nu a fost o simplă conveniență politică sau greșeală de adresă; i se cuvenea lui în toată puterea cuvântului. În episcopul Melchisedec strălucea munca literară, iar ca academician va rămâne cu tot dreptul în Panteonul nostru național, pentru că alegerea sa ca membru activ al Academiei Române nu s-a datorat nici numelui său de familie, nici vreunei influențe lăaturalnice, ci

³⁷ Pr. A.M. IONIȚĂ, *Episcopul Melchisedec Ștefănescu al Romanului...*, p. 385.

³⁸ † VENIAMIN POCITAN PLOIEȘTEANUL, „Amintiri despre Episcopul Melchisedec al României. La împlinirea a 50 de ani de la moartea lui”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LX (1942), 5-6, pp. 162-171; C.C. DICULESCU, *Episcopul Melchisedec...*, p. 84.

numai personalității lui și valoarea reală a operelor sale pe care le-a conceput și publicat”³⁹.

Figură emblematică a Ortodoxiei românești, slujitor și orator, cercetător și promotor al istoriei și al culturii naționale, cărturar și patriot, Melchisedec Ștefănescu a provocat o emulație aparte în rândurile clericilor din secolul al XIX-lea, fiind considerat „figura cea mai impunătoare din epoca regenerării României și cel mai mare ierarh al Bisericii Ortodoxe naționale din epoca următoare Unirii”⁴⁰.

Melchisedec Ștefănescu, „această figură de uriaș al spiritualității noastre”⁴¹, a rămas pentru totdeauna în conștiința Bisericii Ortodoxe Române, mai întâi ca ierarh, implicat în procesul de dobândire a Unirii Principatelor, de obținere a independenței de Stat și mai apoi a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române și cu o laborioasă activitate în Sfântul Sinod, dar și ca om de știință cu o însemnată operă istorică, fapte pentru care Academia Română a așezat secția de Studii Istorice sub oblăduirea chipului său efigiar.

Pentru a cuprinde personalitatea și lucrarea sa în cât mai puține cuvinte, lăsăm pe unul dintre primii săi biografi să încheie prezentul studiu cu un mesaj profund:

„Sunt două feluri de oameni mari: pe unii îi ridică favorurile, intri-gile..., aceștia sunt mari numai în timpul vieții lor și în cercul...lingu-șitorilor; pe alții, pe adevărații oameni mari îi înalță strălucirea minții lor, bogăția cunoștințelor, geniul, aptitudinile, modestia, bunătatea inimii și tezaurul virtuților [...], aceștia rămân mari și după moarte.

³⁹ C.C. DICULESCU, *Episcopul Melchisedec...*, p. 84, n. 61.

⁴⁰ Alexandru ZUB, „Kogălniceanu și Melchisedec. Note pe marginea unei opere de colaborare”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLIII (1967), 9-10, p. 630.

⁴¹ Tudor GHIDEANU, „Autocefalia-premisă a Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române”, în vol. *Melchisedec Ștefănescu, Chronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, Ed. Mușatinia, Roman, 2008, p. 66.

Între cei din urmă, Melchisedec rămâne una dintre gloriile episcopatului român și o podoabă a țării sale”⁴².

Summary: *The Academic Bishop Melchisedec Ștefănescu, Researcher and Promoter of the Voyevodal Foundations in Bukovina*

Melchisedec Ștefănescu remained forever in the consciousness of the Romanian Orthodox Church, first as a hierarch, involved in the process of acquiring the Union of Principalities, obtaining independence from the State and then the autocephaly of the Romanian Orthodox Church and with a laborious activity in the Holy Synod, but as a scientist too, with a significant historical work, facts for which the Romanian Academy placed the section of Historical Studies under his effigy.

In the present study I concluded that through all his activities, through his vast and complex work, through his research and discoveries related to the past of the Church and the Romanian nation, Bishop Melchizedek remains for all of us an example, a landmark, and his contributions in the field of historiography they pave the way for church historians on the line of promoting authentic national values, both cultural and spiritual.

Bishop Melchisedec Ștefănescu, through his life and work, inscribed his name with golden letters in the Pantheon of great men of the Romanian Academy, being, as stated before, the only hierarch from the Kingdom directly elected as a titular member of this forum.

⁴² C.C. DICULESCU, *Episcopul Melchisedec...*, p. 148.